

Tőkés László: Román és magyar nemzetpolitika

Rendkívül jó érzés a bajokról, a bennünket ért nyomorúságokról múlt időben beszélni. A '89-es változások után azt képzeltük, hogy az élesen megosztó nemzeti problémák rövidesen megoldódnak, és népeink a diktatúra elleni nemes küzdelmekben végképpen egymásra találnak. Nem sok időnek kellett azonban eltelnie, hogy az anarchikus bukaresti események s a marosvásárhelyi "fekete március" sötétjével a posztkommunizmus összes nyomorúságai teljes valójukban reánk szakadjanak.

Most azonban, amikor a demokratikus román kormányzat hét havi országglása a kommunizmus átkos örökségét ténylegesen enyhíteni látszik, és országunkban a változások csírái mutatkoznak – mégis hinnünk kell, hogy "a posztkommunizmus nyomorúsága" nem több és nem más, mint azok a "szülési fájdalmak", melyek egy új élet, egy új világ létrejöttének ígéretét hordozzák magukban.

* * *

Nagy öröm és elégtétel számomra, hogy más hasonló kárpát-medencei rendezvényekkel párhuzamosan, a magyarországi és romániai fiatal demokraták szervezésében, immár nyolcadik alkalommal – ez esetben Tusnádfürdőn – kerül sor erre a nyári szabadegyetemre. A bálványosi tábor a román–magyar hivatalos kapcsolatok jelenlegi javulását messze megelőzve, példás politikai tisztánlátással és töretlen következetességgel teremtette és tartotta fenn a két nép politikai elitjének párbeszédét, mintegy megelőlegezve azt a múlt év novemberében bekövetkezett romániai fordulatot, melynek folytán éppen a bálványosi tábor oly kiemelkedő előadói kerültek országunk élére, mint például Emil Constantinescu államelnök vagy Adrian Severin külügyminiszter. Úgy érzem, hogy a hiteles magyar–román közeledés igazi gyökereit nem annyira az országaink posztkommunista kormányzatai által megkötött alapszerződésben, hanem sokkal inkább a bálványosi típusú kezdeményezésekben és törekvésekben kell keresnünk.

Másfelől személyes meggyőződésem, hogy igazi megbékélés csakis olyan, nemzetileg elkötelezett erők és pártok között valósulhat meg, melyektől távol áll mindenféle nacionalista kizárólagosság vagy internacionalista, kozmopolita nemzetietlenség. Ennek értelmében az Iliescu-féle, a szélsőnacionalista pártokkal szövetkező politikai kurzus részéről fatális hiba volt egy eltorzult nemzeti érdekképviselőt nevében feláldozni a román nemzet valós érdekeit. Másfelől a magyar nemzet érdekeit sem szolgálhatja egy olyan politika, mely a határon túli magyar nemzeti közösségek jövőjét egy – rosszul felfogott – integrációs politika oltárán hajlamos feláldozni.

A VIII. Nyári Szabadegyetem mai témája (Román és magyar nemzetpolitika) különleges hangsúllyal emeli ki: a nemzeti kérdések, a valós nemzeti érdekek tisztázását, politikailag érdekelt nemzeteink önazonosságának egyértelmű vállalása nélkül sem igazi megoldásról nem beszélhetünk, sem őszinte megbékélésben nem reménykedhetünk.

* * *

A '89-es változások utáni időszak, ezen belül pedig a hagyományossá vált bálványosi párbeszéd különleges fontosságú eredményének tartom, hogy egyáltalán beszélhetünk, szabadon és józanul tanácskozhatunk nemzeti-nemzetpolitikai kérdésekről. Ez a lehetőség ma

már magától értetődő adottság. Mindemellett azonban ne feledjük, hogy az e században reánk következő világháborús szembenállások, valamint a kommunista nemzetietlenség máig ható történelmi-ideológiai örökségeként, hét évvel a szovjet típusú diktatúra összeomlása után még mindig tabu-témákat feszegetünk, belénk rögzült előítéleteket és tilalmakat döntögetünk, amikor a nemzeti kérdésekkel való nyílt szembenézésre vállalkozunk.

A megelőző évtizedekben magyar oldalon teljes történelmi-politikai amnézia némította el az efféle kérdéseket. A "bűnösnek" bélyegzett magyar nemzet kollektív tudatának következményeként a kádári Magyarországon jóformán tilos volt nemzeti létkérdéseinkkel foglalkozni. Fokozott mértékben érvényes volt ez a környező országokban élő magyar kisebbségekre. Nemzeti problémáink pusztán felvetése is a nacionalizmus, sovinizmus, irredentizmus és szeparatizmus jól ismert vádjainak az azonnali felelevenedését vonta maga után. Önazonosságunk természetes vállalása különleges veszéllyel járt.

Román oldalon egészen más, de hasonlóképpen torz helyzet uralkodott nemzeti téren. A Román Kommunista Párt túltengő nemzeti mitológiával ötvözte ideológiáját, és a hagyományos román történelemiszteletet "sikerrel" állította politikai céljai szolgálatába.

A különböző előjelű, de mégiscsak mindkét oldalon fellelhető nemzeti, nemzetpolitikai torzulásokat egyaránt a posztkommunizmus nyomorúságainak kell tartanunk. Fontos előrelépésnek számít, hogy a '89 utáni átalakulások része- és eredményeként, végre szakíthatunk ezekkel a politikai és ideológiai kötöttségekkel, s a lelkiismeret, a gondolat, a véleményalkotás és a tudományos kutatás szabadsága szellemében, a nemzeti kizárólagosságot leküzdve párbeszédet folytathatunk saját múltunk "kényes" kérdéseiről.

Ebből az álláspontból és tárgyalási helyzetből értelemszerűen következik, hogy szakítva múltbeli szembenállásunk "nyomorúságaival" és – többnyire mesterségesen fenntartott – előítéleteivel, mindenekelőtt képesek és hajlandóak legyünk egymás nemzeti identitásának megbecsülésére, másfelől pedig kölcsönösen ismerjük el mindkét fél nemzetpolitikai törekvéseinek létjogosultságát. Rendkívül fontos volna, hogy a román és a magyar kétoldalú kapcsolatokat tehermentesítsük a múlt negatív beidegződéseitől, és az egymásról kölcsönösen kialakult ellenségkép szembeállítását a nemzeti értékek és egymással összeegyeztethető célok komplementaritása váltsa fel.

Kisebbségi szempontból ez még inkább kívánatos volna, hiszen a román–magyar nemzeti szembeállítás legfőbb vesztese kétségkívül éppen a többségi – román – nacionalizmus céltáblájául kitett erdélyi magyarság.

A jól felfogott román nemzeti érdekeket szem előtt tartva, viszonyaink átalakítása és rendezése épp oly fontosnak mutatkozik, ha figyelembe vesszük, hogy a nemzeti többség szintén "foglya" a kisebbségnek.

A mindkét felet valamilyen módon és mértékben sújtó trianoni traumát és az erdélyi többségi–kisebbségi ellentétek háromnegyed évszázada állandósult görcseit semmiképpen sem az egymás belügyeibe való "be nem avatkozás" meghaladott doktrínája értelmében, hanem a magyar és a román nemzet egyenrangú partneri viszonyának keretei között lehetséges feloldani. Ebben a megközelítésben a romániai kisebbségi kérdés nem annyira "belügy", mint inkább a kétoldalú magyar–román kapcsolatok szerves része és sajátos esete.

A román kormány stratégiai partnerségen" alapuló új szomszédsági politikája ugyanerre a következtetésre vezethet bennünket.

* * *

A nemzetpolitikai együttgondolkodásnak és párbeszédnek még igencsak a kezdetén vagyunk. Ebből a szempontból a bálványosi – tusnádfürdői – szabadegyetem kivételes eszmei-politikai bátorsággal, úttörő munkát végez.

A téma napirendre tűzését különösképpen időszerűvé teszi a mindkét fél politikai prioritásai közé tartozó európai integráció, közelebbről pedig Magyarország nemrégben történt NATO-ba való előfelvétele.

Az ellenzékbe szorult román posztkommunista és nacionalista erők azon mesterkednek, a nyugati – demokratikus – orientáció hívei pedig joggal tartanak attól, hogy az integráció terén fennálló fáziseltolódás, Romániának az első körből való kimaradása nemzeteink között újabb feszültségeket fog gerjeszteni, és újból tápot ad az alig lecsillapult nacionalista propagandának. A mi részünkről még az a félelem is megfogalmazódott, hogy Magyarország belépése a katonai szövetségbe egy "új politikai vasfüggöny" leereszkedését jelenthetné a magyar kisebbség előtt.

Ezt figyelembe véve, a NATO-felvétel első körébe tartozó országok külügyminiszterei legutóbbi prágai találkozójukon egyetértettek abban, hogy "nem szabad megengedni a térségben új határvonalak kialakulását, s a most meghívást nem kapott országokban az euroatlanti irányvonal visszafordulását". A parlamenti pártok teljes egyetértésével kialakított magyar álláspont szerint: "A magyar külpolitika egyik legfontosabb feladata lenne annak elkerülése, hogy a bejutni akaró, de egyelőre kívül maradó szomszédok bármelyike is féltékenyen vagy gyanakodva reagáljon Magyarország meghívására" – nyilatkozta Kovács László külügyminiszter. Orbán Viktor, a Fidesz-Magyar Polgári Párt elnöke viszont "fontos feladatnak nevezte, hogy Magyarország már most kezdje el – a csatlakozás nyomán – a kétoldalú kapcsolatokban jelentkező problémák kezelését".

A madridi csúcs utáni mértékadó román megnyilatkozások teljes mértékben egybecsengenek: a felfokozott román várakozások pillanatnyi teljesületlensége ellenére a román külpolitikában, Románia nyugati orientációjában nem következett be irányváltás. A román külpolitika következetessége ugyanakkor természetesnek és logikusnak is mondható, hiszen ellenkező esetben hitelét vesztené mindaz, amit az integráció érdekében a reformok, a jószomszédi viszonyok javítása, a kisebbségi politika terén ez ideig tettek.

Az európai integráció folyamatának eddigi közös tapasztalatait leszűrve mindenekelőtt azt kell megállapítanunk, hogy a román és a magyar nemzet történelme során szinte előzmény nélküli helyzet- és érzékazonosság alakult ki. Az Ady Endre által emlegetett egyazon "magyar és román bánat" végre politikai téren is testet öltött, és összehangoló külpolitikai törekvéseinkben is artikulálódni kezd.

A posztkommunizmus közös nyomorúságai szintén egymás mellé rendelik a két nemzetet. A megbukott rezsim örökségének leküzdése, a nyomában maradt mérhetetlen társadalmi, gazdasági és lelki nyomor felszámolása, a demokratikus átalakulás közös célkitűzései egyaránt közel hoznak egymáshoz. Egymásrautaltságunk, közös érdekeink messze felülmúlják mindazt, ami elválaszt bennünket.

Bátran leszögezhetjük, és akár nemzetpolitikai alaptételként fogalmazhatjuk meg: Magyarország és Románia helyes nemzetpolitikája semmiképpen sem mondhat egymásnak ellent. Hajdani történelmi, politikai tévedéseinket és eltévelyedéseinket ismételnék meg, amennyiben a két nemzet egymással újból szembekerülne.

* * *

Magyarország és Románia, a román és a magyar nemzet politikai érdekazonosságának talán az egyetlen igazán sebezhető pontja és legsúlyosabb szakítópróbája az erdélyi magyar nemzeti közösség helyzete, más szóval a magyar kisebbségi kérdés. Kapcsolatainknak ez az a neuralgikus pontja, mely végső soron meghatározza a magyar és a román nemzetpolitika sorsát, és eldönti a két nemzet jelenlegi politikájának jövőjét és életképességét.

A területén élő, egy kisebb ország lakosságának lélekszámát kitevő magyar kisebbség miatt megállapításunk fokozott mértékben érvényes Romániára. Magyarországgal szemben, amelynek egészében véve sikerült szembenéznie a Trianon nyomán kialakult helyzetével, s a határon túlra szakadt nemzetrészei nyomasztó gondjával – Románia mind ez ideig nem volt képes "feldolgozni" újkori államiságának rendkívüli problémáit és kihívásait, s ezen belül, idejétmúlt nacionalista politikai hagyományai vonalán haladva, képtelen volt rendezni nemzeti kisebbségei helyzetét; két milliányi magyar kisebbségét nem sikerült integrálnia kirekesztő típusú, merev és központosító jellegű "nemzetállamába".

Demény Lajos egyik magvas tanulmánya szerint nemcsak a romániai magyarság, de a többségi románság is a központosított nemzetállam – magaállította – "kelepcéjébe" esett. Véleménye szerint a romániai politikai élet jellemzője "a nemzeti színezetbe öltöztetett etatista kollektívizmus", melyben "ki nem mondottan, de valójában a kommunista rendszer relikviája, a "demokratikus centralizmus" él tovább. Ebben a rendszerben "a nemzeti érdek" az, amely maga alá gyűr mindent: a demokráciát, a civil társadalom bármiféle önszerveződését, az önkormányzást..." (kiemelések tőlem – T. L.)

Romániai nemzetpolitikája és jövője, közvetve pedig mindannyiunk szempontjából az alapvető kérdés ez: tud-e az új román hatalom szakítani az eddigi megcsontosodott nemzetállami politikával, le tudja-e vonni a maga számára a nyugati orientációváltásból fakadó megfelelő belpolitikai következtetéseket? Másfelől: képes lesz-e olyan gyökeres átalakításra ellehetetlenült kisebbségpolitikájában, mely a román– magyar alapszerződés szokványos minimalizmusát meghaladva, az erdélyi magyar nemzeti közösséggel való történelmi kiegyezéshez vezethet?!

Ezen kérdések megválaszolása a magyar állam- és össz nemzeti politika számára is döntő fontosságú. A közeljövőben fog eldőlni, hogy valóban létezik-e kellő őszinte politikai akarat a zsenge román demokráciában a kisebbségpolitikai áttörésre, vagy pedig csupán konjunkturális és taktikai megfontolások állnak az utóbbi hónapokban tapasztalt, viszonylag szerény pozitív kisebbségi fejlemények mögött.

A tét mindenesetre igen nagy, és messze túlmutat a kisebbségi problémákon. Románia úgy áll Nyugat és Kelet határán, hogy még nem dőlt el: képes lesz-e a történelmileg győztes Nyugat-Európába illeszkedni, vagy keleten reked. A tét nagyságának felismerésére vall az 1996-os választások meglepő eredménye, a biztos nyeregben lévőnek tűnő utódkommunisták és nacionalisták csúfos veresége. Talán Demény professzorral együtt, kisebbségpolitikai vonatkozásban is, okunk van remélni, hogy "a harmadik évezred küszöbén álló Európában

egy elavult rendszer konzerválása kilátástalan, s ennél fogva a román politikai élet értékrendszere nem maradhat a megmerevedés állapotában". Annál is kevésbé, mivel a felzárkózás elsőrendű román nemzeti érdek.

Románia minden bizonnyal korszakos jelentőségű választás előtt áll. Az európai integráció és ezzel együtt a magyarsággal való megbékélés történelmi esélyt kínál számára, hogy földrészünk peremvidékéről, ahol a "part szakad", kikapaszkodjék.

A magyar nemzetpolitikának messzemenően figyelembe kell vennie ezt az elsőbbséget élvező román érdeket. A Romániai Magyar Demokrata Szövetségnek is tudatában kell lennie nem csupán a számára is kedvező magyar–román érdekegyeztetésnek, hanem éppen úgy saját előnyös alkupozíciójának.

A nemzetpolitikai előrelépés reményében végre szakítanunk kellene az opportunisták "helyzetkövető" politizálással, fel kellene hagynunk azzal a hagyományos kisebbségi politikai stílussal, mely egy rosszul felfogott "realizmus" és "pragmatizmus" örvé alatt hajlamos lemondani távlati céljairól, megelégszik a problémák felületi kezelésével, meghátrál a többségi túlsúly előtt, és jogok helyett beéri engedményekkel, valós megoldások helyett kisebb-nagyobb pillanatnyi vagy látszateredményekkel.

Ebben a törekvésben is számítunk a tisztán látó és jó szándékú román demokratikus erők támogatására és szövetségére.

(Elhangzott 1997. július 26-án Tusnádfürdőn "A posztkommunizmus nyomorúsága" című nyári szabadegyetemen.)